

Богдан ЛУЦЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2302-0058

*аспірант кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
імені академіка І. А. Зязюна*

*Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
(Харків, Україна) bohdan3888@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-КОМАНДИРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовуються необхідні педагогічні умови для формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів-командирів Національної гвардії України. Визначено педагогічні умови як компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх (забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, які забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток.

Доведено, що професійна підготовка майбутніх офіцерів-командирів – цілеспрямований і організований процес, який вимагає опори на педагогічні закономірності – об'єктивні, істотні, необхідні, стійко повторювані явища за певних педагогічних умов. Педагогічні закономірності професійної підготовки майбутніх офіцерів-командирів розкривається в організації цього процесу. В основі закономірностей лежать психологічні механізми формування і розвитку особистості. Для розвитку лідерських якостей офіцера-командира Національної гвардії України важливим аспектом є наявність професійного досвіду.

Аргументовано, що психологічний зміст досвіду полягає в структурному перетворенні професіоналізму. Основним спонукальним чинником накопичення досвіду виступають інтереси стійкого відтворення діяльності за критеріями, прийнятими в професійному колективі.

Формування лідерських якостей майбутнього офіцера-командира Національної гвардії України є проблемою багатоаспектною, що включає в себе сукупність різних об'єктивних і суб'єктивних умов. Запропоновано такі педагогічні умови розвитку лідерських якостей майбутнього командира Національної гвардії України: активізація самоосвітньої діяльності з розвитку лідерських якостей; формування освітнього середовища, що сприяє формуванню лідерських якостей у курсантів; педагогічний супровід процесу формування лідерських якостей.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, освіта, умова, педагогічні умови, офіцер, Національна гвардія України.

Bohdan LUTSENKO,

orcid.org/0000-0003-2302-0058

*Postgraduate Student at the Department of Social System Control Pedagogy
and Psychology named after I. A. Ziaziun
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
(Kharkiv, Ukraine) bohdan3888@ukr.net*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES IN FUTURE OFFICER-COMMANDERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article have the necessary pedagogical ideas for the formation of the leaders qualities at the maybut officials-commanders of the National guard of Ukraine. The pedagogical concept is designated as a component of the pedagogical system, so that the visualization of the internal process is presented (without the development of a special aspect of the sub-educational process) and the call-in (thinking of the realizability of the systematic process)

It has been reported that the professional training of the maybutnyh officers-commanders – the rectification and organization of the processes, which is based on the pedagogical laws – about the active, the most necessary, the need for the singing. Pedagogical regularities of professional training of maybutnyh officers-commanders open up in the organization of the process. Psychological mechanisms of formulation and development of specialness lie in the basis of regularities.

For the development of the leaders qualities of the officer-commander of the National guard of Ukraine, an important aspect is the manifestation of professional advice. It is argued that the psychological change to the knowledge of the field in the structural transformation of professionalism.

The main sponical official of the accumulation of information is the interest in the creative work of art for the criteria adopted in the professional team, the formulation of the leaders qualities of the mighty officer-commander of the National guard of Ukraine is a diversified problem, which includes in itself the abundance of intelligent and sub-active minds. Proponents of the following pedagogical mind the development of the leaders qualities of the leader of the National guard of Ukraine: activation of self-educated virtue for the development of leaders qualities; the formulation of the holy center; the formation of the leaders of the cadets; pedagogical suprovid to the process of the formation of leaders.

Key words: leader, leadership, leadership qualities, education, condition, pedagogical conditions, officer, National guard of Ukraine.

Постановка проблеми. Лідерство як психолого-педагогічний і соціальний феномен є складним і багатограним процесом, який можна охарактеризувати з різних позицій. Однією з важливих ознак лідерства є його структурний характер. Системі професійної військової освіти України потрібні нові психолого-педагогічні підходи до процесу формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів, які відповідають вимогам сучасності. Актуальність проблеми зумовлена тим, що нині істотно зросли вимоги до якості професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти. Основні підходи до вивчення лідерства вирізняються комбінацією трьох основних змінних: лідерські якості, лідерська поведінка і ситуація, в якій діє лідер.

Аналіз досліджень. У наукових доробках педагогів і психологів (Т. Е. Вежевич, В. І. Власов, Н. С. Жеребова, О. Г. Романовський, Н. О. Семченко, В. В. Ягоднікова та інших) не досить приділено уваги формуванню лідерських якостей у військових офіцерів. Існуюче протиріччя між необхідністю створення в системі вищої військової освіти психолого-педагогічних умов для формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів-командирів Національної гвардії України і відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо реалізації такої цілі дає підставу для формулювання мети цієї статті.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні педагогічних умов формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів-командирів Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. Більшість із вітчизняних вчених дотримуються думки про те, що люди не народжуються лідерами, а стають ними в процесі діяльності. Тому процес формування лідерських якостей в особистості передбачає створення певних педагогічних умов, які дозволяють студентам у комфортній обстановці найбільш успішно і результативно опанувати певні знання, вміння й навички лідерства.

Процес формування лідерських якостей офіцера-командира Національної гвардії України має здійснюватися в певних умовах. Різні науки по-своєму розуміють сутність і зміст таких умов. Так, філософія пов'язує це поняття з відношенням предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може: «... те, від чого залежить щось інше (зумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю витікає існування такого явища ...» (Ільичев, 1983: 707).

У психології (Немов, 2003: 270) умови розглядаються в контексті психічного розвитку і розкри-

ваються через сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають психологічний розвиток людини, прискорюють або уповільнюють його, впливають на процес розвитку, динаміку і кінцеві результати.

Педагогіка (Полонский, 2004: 360) тлумачить умови як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості.

С. І. Ожегов (Ожегов, 2007) під «умовою» розуміє обставину, від якої що-небудь залежить; правила, встановлені в якій-небудь області життя, діяльності; обстановку, в якій будь-що відбувається.

Н. В. Кузьміна та А. А. Реан (Кузьміна, 1993) визначають умову як об'єктивну причину, що зумовлює саморух індивідуальності до вершин професійної діяльності.

Таким чином, поняття «умова» можна охарактеризувати так:

- умова – сукупність причин, обставин, будь-яких об'єктів;
- визначена сукупність, що впливає на розвиток певних якостей особистості;
- вплив, що може прискорювати або сповільнювати процеси розвитку, впливати на їх динаміку і кінцеві результати.

Аналіз трактування поняття «педагогічні умови» призводить до розуміння того, що єдиного терміну, який визначає цю категорію в педагогічних дослідженнях, немає. Н. В. Іпполітова (Іпполітова, 2000), ґрунтуючись на працях низки вчених, виділяє три підходи до визначення поняття «педагогічні умови»:

1) сукупність будь-яких заходів педагогічного впливу і можливостей матеріально-просторового середовища (комплекс заходів, зміст, методи, прийоми, організаційні форми навчання і виховання, сукупність заходів (об'єктивних можливостей) педагогічного процесу);

2) зв'язок педагогічних умов з конструюванням педагогічної системи, в якій вони виступають одним із компонентів (компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх і зовнішніх елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток; змістовна характеристика одного з компонентів педагогічної системи, в якості якої виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємин між учителем і учнями);

3) планомірна робота по уточненню закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу,

що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження.

Виходячи з таких підходів і маючи на увазі, що умови виступають як складовий елемент педагогічної системи, а реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток і ефективність функціонування такої системи, ми розуміємо «педагогічні умови» як компонент педагогічної системи, який відображає сукупність внутрішніх (забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток.

Різновиди педагогічних умов Н. В. Іпполітова (Іпполітова, 2000) класифікує на три групи: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та дидактичні умови, а також дає їм таку характеристику:

1) *організаційно-педагогічні умови:*

– сукупність можливостей змісту, форм і методів цілісного педагогічного процесу, спрямованих на досягнення цілей педагогічної діяльності;

– сукупність об'єктивних можливостей навчання та виховання, організаційних форм і матеріальних можливостей, а також такі обставини взаємодії суб'єктів педагогічної взаємодії, які є результатом цілеспрямованого, планованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів) для досягнення мети педагогічної діяльності.

При цьому основною функцією організаційно-педагогічних умов є організація таких заходів впливу, які забезпечують цілеспрямоване, заплановане управління розвитком цілісного педагогічного процесу, тобто управління процесуальним аспектом педагогічної системи;

2) *психолого-педагогічні умови:*

– спрямованість на розвиток особистості суб'єктів педагогічної системи, що забезпечує успішне вирішення завдань цілісного педагогічного процесу;

– забезпечення перетворення конкретних характеристик розвитку, виховання і навчання особистості, тобто вплив на особистісний аспект педагогічної системи;

– підбір сукупності психолого-педагогічних умов здійснюється з урахуванням структури особистісної характеристики суб'єкта педагогічного процесу;

3) *дидактичні умови виступають* як результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для

досягнення дидактичних цілей. Основною функцією дидактичних умов є вибір і реалізація можливостей змісту, форм, методів, засобів педагогічної взаємодії в процесі навчання, які забезпечать ефективно розв'язання освітніх завдань.

Отже, педагогічні умови як компонент педагогічної системи з метою розвитку лідерських якостей майбутніх офіцера-командирів Національної гвардії України повинні відображати сукупність цілеспрямовано сконструйованих, взаємопов'язаних і взаємозумовлених внутрішніх (що забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і спрямовуються на перетворення конкретних характеристик особистості майбутнього офіцера-командира.

Професійна підготовка майбутніх офіцерів-командирів як цілеспрямований і організований процес вимагає опори на педагогічні закономірності – об'єктивні, істотні, необхідні, стійко повторювані явища за певних педагогічних умов. Через педагогічні закономірності професійної підготовки майбутніх офіцерів-командирів розкривається організація цього процесу. В основі закономірностей лежать психологічні механізми формування і розвитку особистості, її якостей в освітньому процесі військового ЗВО.

Стосовно закономірностей військово-педагогічного процесу у військовій педагогіці встановлено відносну єдність. Загальні підходи до їх вивчення було закладено в роботі А. В. Барабанщикова і В. Г. Дьоміна (Барабанщиков, 1967), які встановили, що закономірності військово-педагогічного процесу – це основа його ідеального плану, без них не можливе моделювання педагогічних систем.

За своїм значенням закономірності є регуляторами військово-педагогічного процесу, що забезпечують його продуктивність і цілеспрямованість. А. В. Барабанщиків і В. Г. Дьомін визначили, що загальні педагогічні закономірності в військово-педагогічних процесах трансформуються специфікою і предметом військової діяльності, є дуже динамічними і вимагають уточнення у зв'язку з кожним новим виховним завданням.

За своїм характером закономірності військово-педагогічного процесу можуть бути загальними (діють у будь-яких військово-педагогічних системах) і конкретними (справедливими для вирішення окремих завдань підготовки військовослужбовців). Звернемося до загальних і конкретних закономірностей професійної підготовки майбутніх

офіцерів-командирів у освітньому процесі військового ЗВО.

Військова підготовка – історично і суспільно визначений процес, тому її організація вимагає врахування зовнішніх факторів, що можуть як підтримувати, так і знижувати ефективність підготовки. Нині факторами, що закономірно впливають на підготовку майбутніх офіцерів-командирів, є:

- складна геополітична ситуація, яка відроджує в суспільстві оборонну свідомість у зв'язку з появою реальних загроз;
- підйом національної самосвідомості, патріотизму, тенденції до єднання суспільства навколо ідеї про незалежну суверенну країну;
- зміна військової доктрини;
- позитивні зміни щодо характеру військової служби, матеріального забезпечення та соціального захисту військовослужбовців;
- цілеспрямована діяльність держави щодо формування позитивного іміджу Збройних сил України.

В організації професійної підготовки офіцерів-командирів необхідно враховувати і негативні фактори, які діють у зв'язку з такою закономірністю. Популярність і престиж офіцерського звання часто залучають до військових закладів освіти осіб, чия система цінностей не збігається з традиційними цінностями офіцерського корпусу. Загальною закономірністю є зв'язок між характером професійної військової діяльності з одного боку і формуванням особистості у виховному процесі з іншого. Дотримання цієї закономірності означає, що завданню професійної підготовки офіцера-командира повинен бути підпорядкований освітній процес військового вузу, уклад військового життя курсантів, організація їхньої служби. Особлива увага при цьому має зосереджуватися на формуванні виховного поля, насиченого цінностями військової служби просторового, поведінкового, інформаційного та іншого оточення, що сприяє професійній підготовці майбутніх офіцерів-командирів.

Для розвитку лідерських якостей офіцера-командира Національної гвардії України важли-

вим аспектом є наявність професійного досвіду. Під досвідом професійної діяльності Б. П. Бархаєв (Бархаєв, 2006) розуміє ту частину внутрішнього світу офіцера, яка виникає безпосередньо в процесі діяльності і покликана забезпечити стійке відтворення основних якісних характеристик цієї діяльності. Тим самим досвід мінімізує зусилля офіцера, який відтворює найбільш ефективні елементи з уже сформованих штампів активності. При цьому досвід не можна зводити тільки до набуття високого рівня адаптованості до умов діяльності. Значення досвіду полягає в тому, що він надає більше можливостей для реалізації інших функцій за мінімальних зусиль офіцера.

Психологічний зміст досвіду полягає в структурному перетворенні професіоналізму. Основним спонукальним чинником накопичення досвіду виступають інтереси стійкого відтворення діяльності за критеріями, прийнятими у професійному колективі. До психологічних показників досвіду також належать такі характеристики:

- залучення різних сторін і рівнів психіки до здійснення діяльності;
- активація розумових здібностей людини;
- зрілість мотиваційно-вольових компонентів;
- зацікавленість офіцера службою і задоволеність її проходженням і результатами.

Тому досвід не можна розглядати як просто підсумок перебування на посаді. Досвід з'являється у тих, хто прагне до професійної самореалізації, формування своїх лідерських якостей.

Висновки. Отже, формування лідерських якостей майбутнього офіцера-командира Національної гвардії України є проблемою багатоаспектною, що включає в себе сукупність різних об'єктивних і суб'єктивних умов.

Ми вважаємо за необхідне виділити такі педагогічні умови розвитку лідерських якостей майбутнього командира Національної гвардії України: активізація самоосвітньої діяльності з розвитку лідерських якостей; формування освітнього середовища, що сприяє формуванню лідерських якостей у курсантів; педагогічний супровід процесу формування лідерських якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабанщиков А. В., Демин В. Г. О закономерностях военно-педагогического процесса. Москва : ВПА, 1967. 180 с.
2. Бархаєв Б. П., Караяни А. Г., Перевалов В. Ф., Сиромятников И. В. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера. Москва : Воениздат, 2006. 488 с.
3. Ипполитова Н. В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся : *дис. д-ра пед. наук*. Челябинск, 2000. 383 с.
4. Кузьмина Н. В., Реан А. А. Профессионализм педагогической деятельности. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1993. 238 с.
5. Немов Р. С. Психология: словарь-справочник в 2 ч. Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. Ч. 2. 352 с.

6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 53 000 слов / под общ. ред проф. Л. И. Скворцова. 24-е изд., испр. Москва : ООО «Издательство «Оникс», ООО «Издательство «Мир и образование», 2007. 640 с.
7. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. Москва : Высшая школа, 2004. 512 с.
8. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

REFERENCES

1. Barabanshhykov A. V., Demyn V. G. O zakonornostyah voenno-pedagogicheskogo processa. [About patterns of the military pedagogical process]. Moskva : VPA, 1967. 180 p. [in Russian].
2. Barhaev B. P., Karayany A. G., Perevalov V. F., Syromyatnykov Y. V. Psihologyya y pedagogyka professyonalnoj deyatel'nosti ofycera. [Psychology and pedagogy of professional activity of an officer]. Moskva : Voennydat, 2006. 488 p. [in Russian].
3. Yppolytova N. V. Teoryya y praktyka podgotovky budushhyh uchytel'ej k patryoticheskomu vospytanyyu uchashhysya. [Theory and practice of preparing future teachers for the patriotic education of students] : dys. d-ra ped. nauk. Chelyabynsk, 2000. 383 p. [in Russian].
4. Kuzmyna N. V., Rean A. A. Professyonalizm pedagogicheskoy deyatel'nosti. [Professionalism of pedagogical activity]. Sankt-Peterburg : Yzd-vo S.-Peterb. un-ta, 1993. 238 p. [in Russian].
5. Nemov R. S. Psihologyya : slovar-spravochnyk v 2 ch. [Psychology: dictionary-directory in 2 part]. Moskva : VLADOS-PRESS, 2003. ch. 2. 352 p. [in Russian].
6. Ozhegov S. Y. Slovar russkogo yazyka: ok. 53 000 slov. [Russian dictionary: about 53 000 words] / pod obshch. red prof. L. Y. Skvorczova. 24-e yzd., yspr. Moskva : ООО «Yzdatelstvo «Onyks», ООО «Yzdatelstvo «Myr y obrazovanye», 2007. 640 p. [in Russian].
7. Polonskyj V. M. Slovar po obrazovanyyu y pedagogyke. [Dictionary of Education and Pedagogy]. Moskva : Vysshaya shkola, 2004. 512 p. [in Russian].
8. Fylosofskyy encyklopedicheskyj slovar. [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / Gl. redakcyya: L. F. Ylychev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. Moskva : Sov. encyklopedyya, 1983. 840 p. [in Russian].